

канців між собою. Головне при цьому – зміна способу мислення та різноманітних (історичних, політичних, ідеологічних) упереджених міфологем, заскоружлих штампів й психологічних установок, здатних поглибити непорозуміння та відчуження. Необхідно прищеплювати і представникам еліти, і посадовим особам, і пересічним громадянам нову політичну свідомість й нову толерантну політико-правову культуру цивілізованих міжнаціональних взаємин. Лише такі виважені поступові кроки, що ґрунтуються на викладених провідних засадах, можуть дати можливість сформувати в Україні досить зрілу політичну націю, забезпечити в майбутньому досягнення міжнаціональної та громадянської злагоди й стабільності, становлення сучасного громадянського суспільства. Одним з визначальних чинників цього процесу має стати встановлення, усвідомлення та значне поширення у суспільній свідомості та громадській думці поняття та змісту національних інтересів.

Список літератури: 1. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. К., 1993. 2. Кульчицький С.В. Між двома війнами (1921-1941 рр.) // Сторінки історії України: ХХ століття. К., 1992. 3. Прибылов В. Осень 1939-го // Політика и время. 1991. № 15. 4. Правда. 1989. 25 мая. 5. Лизанчук В. Який у нас зміст свободи слова? // Голос України. 2001. 27 березня. 6. Голос України. 1999. 25 вересня. 7. Жданів І. Злагода // Голос України. 1994. 13 серпня.

Надійшла до редколегії 20.02.2001

*Н.О.Гордеева, канд. соціал. наук,
М.Г.Колодяжний, курсант Нац. ун-ту внутр. справ*

ДЕПОПУЛЯЦІЯ ЯК ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У другій половині минулого століття виник термін, що відображав серйозну глобальну проблему, – «демографічний вибух». За чотири чи п'ять десятиліть гострота проблеми не лише не знизилася, але стала прямо-таки страхотливою. Уже зараз понад чверть населення Землі систематично недоїдає, чисельність людства продовжує невпинно збільшуватися, і так само невпинно скорочується кількість продовольства на душу населення (за одночасного погіршення його якості).

Як пророкує американський учений Лестер Браун, народи, що розмножуються найшвидше, зазнають злиднів, голоду і відступлять до першої фази свого розвитку, зберігши високу народжуваність на тлі високої смертності. Світ поділиться надвоє. П'ять регіонів (Західна Європа, Північна Америка, Східна Європа, Австралія з Новою Зеландією і частина Східної Азії, зокрема, Китай і Японія) з населенням 2.4 млрд. чол., тобто трохи менш ніж половина світового, матимуть слабе зростання, зате чотири інші регіони (Латинська Америка, Індійський субконтинент, Близький і Середній Схід та Африка) з населенням 2.6 млрд. чол. продовжуватимуть нарощувати народонаселення в ритмі 2% на рік. Індія на 2010 рік переросте Китай і стане найбільш населеною країною світу з 1.7 млрд. населення. Навіть Мексика на цей час матиме 200 млн. чол. [1, 2].

Подібні прогнози публікуються дедалі частіше. Вірменський учений І. Агаджанян наводить парадоксальні висновки, що війни, епідемії, стихійні лиха стимулюють народжуваність. «Деякі спеціалісти намагаються довести, що на цьому тлі війни, епідемії та стихійні лиха – мало не благо, оскільки вони знижують густоту населення. Я дійшов прямо протилежного висновку: загибель людей від війн, епідемії і голоду лише збільшує зростання населення, причому в геометричній прогресії. Перекоаний, що демографічному вибуху можна запобігти недопущенням безсенсовної загибелі людей» [3; 4, с.40-42].

Зі списку можливих сценаріїв майбутньої історії не можна виключити й повернення до одного з перших етапів антропогенезу. Насправді, у багатьох країнах, причому цілком «благополучних», спостерігається руйнування моральних основ, посилення агресії і нетолерантності, поширення, генетичних та імунних захворювань, зниження народжуваності і т. ін. Це й багато іншого можна розглядати як прояв «феномену лемінгів»*, яке царювало на зорі антропогенезу і для стримування якого традиційно діючих моральних основ уже недостатньо.

Ні в кого не викликає сумніву, що внаслідок людської діяльності порушилася рівновага природних циклів, відновити яку тими методами, які в нас є, неможливо, пише М. Моїсеєв. Таким чином, людство має очевидну альтернативу: або перейти до автотрофності**, або зменшити антропогенне навантаження на біосферу приблизно в 10 разів. Друге означає, що за нинішньої технології кількість людей, які живуть на планеті, повинна зменшитися в 10 разів або ж удесятеро повинні скоротитися потреби окремої людини. Чи треба нагадувати, що і те і інше зараз неможливе? [5].

Перенаселеність і нестача продовольчих ресурсів загрожують стати реальністю найближчого майбутнього, що породить боротьбу цивілізації за місце під сонцем...

Боротьба за ресурси є в якомусь сенсі неминучою. І всередині одного виду – це завжди боротьба за життя, з усіма наслідками, що з цього випливають***.

* «Феномен лемінгів» – це несвідома реакція на загрозу зникнення популяції.

** Автотрофне харчування дозволяє добувати енергію з неорганічних речовин ґрунту, води, повітря і створювати з них органічні речовини, що використовуються для побудови власного тіла.

*** За припущенням, у виживанні цивілізації важливу роль відіграє культура: мораль, а також розвиток (і збереження) нових технологій. Так, наприклад, у неандертальців порівняно з кроманьйонцями якість зброї виявлялася гіршою, а їхні бойові дружини були менш дисциплінованими. А оскільки між двома популяціями, що мали одну екологічну нішу, жили за рахунок того самого ресурсу, не могло не виникнути смертельної конкуренції за цей ресурс, то одна з популяцій неминуче повинна була загинути. Результат цієї боротьби був вирішений наперед. Є всі підстави вважати, що перший глобальний конфлікт в історії антропогенезу звівся до зіткнення цивілізацій, головна різниця яких належала до духовної царини і торкалася уявлення про місце особи в суспільних структурах [5].

І якщо 20-40-ті рр. минулого століття можна назвати періодом «фізичного руйнування» (руйнівні війни), а в 70-80-і рр. серйозно говорили про психологічну війну між Заходом і Сходом, то зараз боротьба за виживання набуває значно масштабніших оборотів з наслідками, що сягають дуже далеко. Сучасна боротьба – це демографічна війна, внаслідок якої виникає чисельна перевага населення одних країн перед іншими. На Близькому Сході таке змагання вже давно обертається на користь мусульманських країн, а чисельності населення Азії в цілому навряд чи можна протиставити населення Європи й Америки разом узятих. Внаслідок такої переваги з'являються різні тлумачення, а також соціальні та соціально-демографічні програми медичної спрямованості, метою яких є скорочення чисельності населення... у сусіда...

Так, наприклад, у Меморандумі з національної безпеки США, який під назвою «NSSM –200»* був написаний ще 27 квітня 1974 р. Генрі Кісінджером, а 26 листопада 1995 р. був прийнятий як керівництво до дії в галузі зовнішньої політики. Він був розсекречений у 1989 р. Основна думка зводиться до того, що Захід для забезпечення свого благополуччя та процвітання, пов'язаного з доступом до джерел мінеральної сировини, повинен всіляко сприяти скороченню чисельності населення в країнах, багатих на природні ресурси. Цей «Секретний план», який мав на меті зруйнувати демографічний баланс тодішнього супротивника (СРСР), уважався свого часу зброєю нового зразка. І хоч він давно вже не є окремою стратегічною програмою і втратив колишню актуальність, з наслідками його ми ще довго стикатимемося в майбутньому, бо до його реалізації закладено було так званий ефект запізнення [7, с.52-55].

У СРСР того часу проводилася суверенна демографічна політика, були навіть досягнені певні успіхи в підвищенні народжуваності. Завдяки цьому протягом двох десятиліть, від середини 60-х до середини 80-х років, загальна чисельність населення стабільно зростала (приблизно на 0,6-0,7% на рік). Ще на початку ХХ сторіччя Д.І.Менделєєв, науково розрахувавши умови, необхідні для тривалого й безпечного розвитку Росії, визначив оптимальну чисельність населення в 500 млн. чоловік, однак росіян сьогодні майже в три рази менше: якщо тоді в Росії жило втричі менше людей, ніж у Західній Європі, то тепер – менш ніж 1/10. Це викликане перш за все значним скороченням кількості дітей й небажанням людей створювати і збільшувати сім'ю [8, с.22].

Коли в 1991 р. Радянський Союз припинив своє існування, «демокоректорам» нарешті відкрилася зелена вулиця. «Шумовим прикриттям» демографічної війни проти слов'ян слугують заяви про право жінок на вільний вибір, про боротьбу з абортами, СНІДом, венеричними захворюваннями, а також про охорону репродуктивного здоров'я жінок і т. ін.

Уже наступного року в Росії з'явилася Російська асоціація «Планування сім'ї» (РАПС) із І.Гребешевою як головною дійовою особою. Того ж 1992 р. в Рю-де-Жанейро, а ще через два роки в Каїрі, відбулися міжнародні конфе-

* National Security Study Memorandum 200 [6].

ренції з проблем народонаселення, внаслідок яких було нав'язано програму так званого «стійкого розвитку» [7, с.52-55].

Формально всі конференції проходили під егідою ООН, але після подій у Югославії навіть у найбільших оптимістів не залишилися ілюзії відносно Об'єднаних Націй. Прочитуємо заяву Білла Клінтона, виголошену в 1997 р. з нагоди схвалення в Білому домі й Сенаті фінансування міжнародних програм з народонаселення: «Ми підтверджуємо, що США і надалі відіграватимуть у світі провідну роль з надання добровільної допомоги у галузі планування сім'ї. Планування сім'ї є основним у нашій всеосяжній стратегії...» Зрештою, так воно звучало чотири роки тому, а зараз – хто знає? – Може, ми невдовзі почуємо, що центр ваги переноситься з планування сім'ї на бомбардування, бо це набагато ефективніше. Особливо якщо прицільно – по пологових будинках, дитячих садках і школах [9].

Як зазначають експерти, «фундаментальною умовою успіху програм планування сім'ї є політична підтримка з боку державних структур і найвищих державних урядовців» (знову мало не прямо цитується Меморандум!). Однак у 1997 р., зважаючи на сильну протидію в суспільстві, депутати Держдуми зняли програму «Планування сім'ї» з фінансування. Тоді «планувальники» швиденько перекинули кошти до підпрограми «Безпечне материнство», так що безкоштовна роздача контрацептивів «незможним» у Росії спокійнісінько продовжується. Реальні результати майже десятирічної роботи служб планування сім'ї (вони поширилися по всій країні, відкриваються дедалі нові), виглядають таким чином.

Навіть за офіційною статистикою 7 із 10 вагітностей, як і раніше закінчуються абортами (насправді абортів набагато більше). Цікаво, до речі, що харків'янки, яких спрямовували на консультацію до Центрів планування сім'ї, поверталися або не задоволені відповіддю, або зі свіжо набутою впевненістю, що треба позбавитися вагітності. А зниження абсолютної кількості абортів, яке агенти планування сім'ї ставлять собі в плюс, насправді пов'язане зі зменшенням кількості вагітностей*.

Горезвісна ж «материнська смертність від абортів», боротьбою з якою прикриваються «планувальники сім'ї», кілька років тому не перевищувала 250 випадків на рік. Сьогодні «репродуктивні охоронці» докладають як про своє велике досягнення, що вона знизилася на 20%, тобто на 50 чол. щороку. (Зате захворюваність на сифіліс зросла: з 1990 по 1996 рік кількість заражених у різних областях Уралу, Сибіру й Далекого Сходу – регіони, які можна назвати «зонами особливої уваги» планувальників сім'ї – збільшилася в 150-200 разів) [10, с.5].

Щоб довіра до планувальників не розвіялась, їх програми як найважливіші складові соціальних програм впроваджуються в державний бюджет. У 1996 р. уряд України прийняв програму «Діти України», невід'ємною частиною якої була підпрограма «Планування сім'ї» (в Росії її прийнято значно

* В Україні учасників конференцій чи семінарів, присвячених плануванню сім'ї, забезпечують безкоштовним харчуванням, а також невеликою матеріальною підтримкою в розмірі \$ 50.0.

раніше – в 1993 році – і називалася вона відповідно «Діти Росії»). На відміну від інших – «Діти Чорнобиля» чи «Діти-інваліди», – ця фінансувалася справно. А програма «Анти-СНІД»?

Будь-який спеціаліст підтвердить, що ніякого «безпечного сексу» не існує, а пропаганда презервативів у підлітковому й молодіжному середовищі, навпаки, провокує епідемію венеричних хвороб. Саме тому іноземні ідеологи демографічної війни в Росії вказують, що «слід забезпечити спеціальну підготовку венерологів, оскільки представники цієї групи лікарів і надалі вважають презервативи неефективними засобами запобігання хворобам, що передаються статевим шляхом» [8, с.22]. Водночас кількість хворих на СНІД дедалі збільшується – в Росії, наприклад, щороку в 4 рази, в Україні приблизно такими самими темпами.

Отже, результат першого етапу демографічної війни в Росії можна вважати успішним. Губернатори його щасливо проспали. Тепер служби планування сім'ї є в усіх регіонах, у тому числі і в «червоних». Вголос засуджуючи геноцид, «червоні губернатори» насправді фінансують і надають правове прикриття організаціям, що здійснюють «дії... з наміром знищити повністю чи частково якусь національну, етнічну групу. Це регулюється шляхом умисного створення якійсь соціальній групі життєвих умов, розрахованих на її цілковите чи часткове фізичне знищення, запобігання народженню дітей у її середовищі»**.

Уперто продовжується і здійснення геноциду: інакше політику планування сім'ї в сучасних російсько-українських умовах кваліфікувати не можна. Вже в липні 1999 р., виступаючи на 21-й Спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН, В.І.Матвієнко – віце-прем'єр Уряду Росії заявила: «Росія повністю прихильна духу й цілям Каїрської конференції [10, с.6]. З-поміж шести національних пріоритетів демографічної політики РФ не знайти ані слова про збільшення народжуваності. Зараз на 100 жінок репродуктивного віку припадає 124 дитини, тоді як для простого відтворення поколінь (навіть не для приросту) необхідно 215 дітей на 100 жінок. Затягнувши всіх у «депопуляційну групу», сама Америка виходить зараз на новий етап демографічного розвитку. Якщо раніше керівники Сполучених Штатів запевняли весь світ, що і вдома підтримуватимуть стабільний рівень народонаселення, то тепер США запланували собі на 2050 рік приріст в 75 млн. чоловік. Для розвиненої країни це фантастичні показники! Мабуть, виходячи з цих нових планів, американці почали перебудовувати політику в галузі освіти: скасовували секспросвіту і запроваджують «програми цнотливості» з орієнтацією на шлюб,

* Здається, що тут ідеться саме про збереження життя, тобто збільшення чисельності людей на планеті. І ніякого парадоксу тут немає: всі такі програми, насправді лише провокують інтерес до сексу і статеву розпусту, отже, збільшують ризик зараження тим-таки СНІДом [10, с.28].

** З визначення геноциду «Конвенцією про запобігання злочину геноциду і покарання за нього», прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН від 9 грудня 1948 року. Аналогічне визначення міститься і в ст. 357 КК РФ, де геноцид віднесено до категорії найтяжчих злочинів, за які передбачено виняткову міру покарання. Слова «запобігання народженню дітей» після вищевикладеного пояснень не потребують.

подружню вірність, багатодітність. Можна припускати, що вже невдовзі вони владуться до жорстких заходів щодо контрацепції, абортів і гомосексуалізму. Протизаплідні засоби й аборти тут поділять долю тютюну й алкоголю (згадаймо кампанію проти «Philip Morris») і будуть здебільшого «експортним товаром». Якщо порівняти очікувану чисельність населення Росії та США, то легко побачити, що на 2050 рік американців повинно стати майже втричі більше від росіян (349 млн. проти 121 млн.). І, таким чином, США матимуть повне право вважати демографічну війну успішно завершеною. Схожими можна вважати й перспективи розвитку демографічної ситуації і в Україні – з тією лише різницею, що на даний момент в Росії населення рази в три більше [9].

З іншого боку, Україна має дещо інший досвід спілкування з заморськими інвесторами, що замовляють тут музику й виводять на перший план зовсім інші проблеми – не ті, що в Росії, а в першу чергу націоналістичні. Під приціл уважних сторонніх спостерігачів потрапляє місцеве протистояння «Схід – Захід», в якому програють обое, але східні області лягають на лопатки помітно швидше: рівень смертності тут перевищує рівень народжуваності не в 1,7 рази, як в Україні в цілому (до речі, рівно стільки, скільки й в Росії), і навіть не вдвічі, як в центральних регіонах, а в 2,3 рази (1999 р.). Рівень народжуваності в Україні давно не забезпечує навіть простого відтворення населення, причому й надалі інтенсивно знижується. Ще 1996 р. загальний коефіцієнт народжуваності складав 9,1 чол. на 1 тис. населення. Цей показник заганяє Україну до вісімки країн з найнижчим рівнем дітородної активності (разом із Францією, Німеччиною, Італією, Іспанією, Грецією, Хорватією та Румунією).

Стан і перспективи відтворення населення в Україні можна охарактеризувати як критичні. Нормалізуватися ситуація може лише за умови докорінних позитивних зрушень в економіці, і, що за тим іде, стабілізації і навіть зростання рівня життя [11, с.3-10]. Додамо, що самих економічних перетворень не вистачить. Для демографічної стабілізації непогано було б перейняти досвід тих держав, які спрямовували всі сили на підвищення в себе рівня народжуваності. Нагадаємо, що одним із основних способів укріплення демографічного стану в НДР була державна сімейна політика (такою вона залишається й досі у східних землях Німеччини).

Тим часом палкі дебати і навіть паніка, що викликані небезпекою перенаселеності планети, тривають; ніхто ніби й не помічає значно серйознішої загрози – процесу депопуляції окремих націй, який може призвести до цілковитого їхнього вимирання (депопуляція – це процес скорочення рівня народжуваності та зростання рівня смертності населення). Така можливість є вельми реальною в регіонах, де приріст населення не покриває природних втрат. І якщо в африканських і азійських країнах високий рівень народжуваності компенсує втрати від смертності – як природної, так і обумовленої стихійними лихами, – то існують держави, де й медицина сильніша, і смертність менша, але яка з того користь, якщо велика сім'я там давно вже стала дивиною. Для Європи таку ситуацію можна вважати характерною, і східноєвропейські країни не є в цьому сенсі винятком – навпаки, тут депопуляція

набула серйозного розмаху. Демографічна ситуація, що склалася в окремих регіонах України, Росії й Білорусії, свідчить, що східні слов'яни – одні з лідерів у групі кандидатів на вимирання.

Для України, яка ще 1999 р. втратила статус держави з п'ятдесяти-мільйонним населенням, вивчення чинників впливу на народонаселення набуває особливого значення. Проте найсерйозніші проблеми пов'язані не стільки з чисельністю населення, скільки з його «якістю», зі станом генофонду як підґрунтя розвитку суспільства й держави. Соціальна ціна реформ виявилася такою високою, що поставила під сумнів збереження генофонду нації. Результати аналогічних спостережень в Росії наводить директор Інституту соціально-економічних проблем народонаселення РАН доктор економічних наук Н.М.Римашевська [11, с.3-10].

Таким чином, необхідно знайти можливі шляхи регулювання (а точніше, стабілізації) чисельності населення країни; до речі, вони широко обговорюються в сучасній літературі, бібліографію якої подано наприкінці статті. Як найважливіші чинники, тут треба виділити показники культурного та економічного рівня розвитку суспільства, плюс екологічні умови життя людей. Економічний чинник можна вважати найбільш наочним – він посідає провідне місце в системі державних перетворень. Не є секретом, що економічні перетворення в державі та чисельність народонаселення впливають одне на одне, вони взаємобумовлені. У межах конкретного регіону формуються трудові ресурси, що впливають на економічний потенціал країни. Водночас її економічний розвиток прямо чи непрямо визначає рівень народжуваності та смертності населення, якість медичних та інших послуг, що надаються населенню, а також можливості людей їх одержувати.

Але якщо ми насправді хочемо зрозуміти, чому народжуваність продовжує різко знижуватися, то слід відразу відмовитися від рівня добробуту як провідного чинника [12]. Добробут може відігравати (і таки відіграє) вирішальну роль на рівні окремої сім'ї, але навряд чи на рівні етносу. За добробутом ми зараз опинилися на рівні 60-х років, однак тоді в нас демографічна ситуація була кращою, ніж сьогодні в Америці. За статистичними даними, смертність у Радянському Союзі тоді складала 6,8 на 1000 чоловік населення, тоді як в США цей показник сьогодні складає 8,8. [13, с. 786-796].

Найбільшим приріст населення був іще в Радянській Росії за часів НЕП (1921-1927 рр.). У передвоєнні роки жили бідно, але дітей було багато майже в кожній сім'ї... Сплеск народжуваності та зниження смертності відбувалися на початку «горбачовських» реформ. (До речі, в Німеччині після приходу Гітлера до влади демографічна ситуація помітно поліпшилася, з 1933 року аж до 1939-го – початку війни – населення зростало.) А от у багатій Швеції дітей обмаль. Висновок напрашується сам собою: матеріальна забезпеченість нації не є вирішальним чинником зростання населення [12].

Однак думка про «надцінність» економічного чинника ще побуває в українському суспільстві. Безсумнівно, рівень життя населення залишається вкрай низьким, особливо це стосується соціально незахищених (і здебільшого не репродуктивних) верств суспільства.

Може, теперішнє плазування перед західним інвестором – це розплата за відступ від найважливішого християнського принципу – співчуття «сирим та убогим»? Тодішня «піха білої людини» обернулася місцем у чорному списку народів, що підлягають «демографічній корекції» (Чи не правда, який вишуканий евфемізм для бруталного слова «геноцид»?). Ніколи в історії людства боротьба не була такою гострою та драматичною, як у епоху, що настає. Але й ніколи людство не мало так розвиненого «колективного інтелекту» з його здатністю передбачати наслідки тих чи інших своїх зусиль. Питання лише в тому, чи зможе розум упоратися з інерцією біосоціальних законів, чи зуміє людство за відпущений йому час виробити нові принципи моралі і зробити їх законами життя. «Моральні норми, котрі апелюють до наших найкращих почуттів, не можуть примусово використовуватися як обґрунтовані правові норми» Юрген Хабермас [21].

Резюмуючи сказане, відзначимо, що в Україні назріла необхідність розробки довготермінових демографічних прогнозів, причому не нижче, ніж на рівні Кабінету Міністрів. Український уряд, мабуть, уже починає більш адекватно реагувати на неминучість майбутньої кризи, наслідком якої може виявитися розпад суспільних структур, деградація людини.

Демографічна ситуація, що склалася в Україні, є наслідком ігнорування об'єктивних законів: законів розвитку суспільства, ієрархії інтересів окремої людини чи її сім'ї. Світ уже накопичив певний досвід виходу з кризових ситуацій, зокрема, у Франції, Чехословаччині і т. ін. Для подолання кризи в Україні необхідно розробити цілісну довготермінову програму з урахуванням внутрішніх і зовнішніх умов.

Наведені нижче заходи могли б розширити арсенал необхідних для цього засобів:

1. Створити при Президентові України спеціалізовану Раду з питань демографічної політики і проводити постійний моніторинг стану сімей в Україні.

2. Створити надійний механізм фінансування державної сімейної політики, забезпечити державну підтримку діяльності громадських об'єднань, благодійних фондів і православних релігійних спільнот, які займаються проблемами сім'ї.

3. Надати їм можливість вести через державні ЗМІ інформаційно-просвітницьку діяльність, спрямовану на захист традиційних цінностей сім'ї, шлюб і моралі.

4. Розробити та реалізувати за державної підтримки програму правової просвіти членів сім'ї, в тому числі в сфері праці, охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення і т. ін.

5. Законодавчо закріпити неприпустимість державного фінансування абортів, виробництва і поширення засобів контрацепції, заборонити рекламу абортів.

6. Прийняти протекціоністські закони і запровадити позитивні економічні санкції, які б стимулювали народжуваність у всіх регіонах України.

7. Відсторонити іноземні організації від проведення заходів демографічної спрямованості. Демографічна безпека – найважливіша складова націо-

нальної безпеки; тому необхідно служби, що перешкоджають дітонародженню на нашій території, закрити і зробити демографічну політику цілком вільною від іноземних впливів і вливань.

8. Відмовитися від державного втручання в особисте життя громадян у вигляді політики «планування сім'ї» і «статевого виховання» дітей і підлітків.

9. Визнати діяльність Центрів планування сім'ї такою, що суперечить національним інтересам України.

10. Доручити компетентним органам розслідування діяльності організацій, активних у галузі демографічної політики*.

Список літератури: 1.. Brown L. Man, Land, and Food, 1963 (Have been republishing). World Population Trends: Signs of Hope, Signs of Stress/Worldwatch. №3. 1998. 2. Brown L., Gardner G., Halweil B. Beyond Malthus: Nineteen Dimensions of the Population Challenge. NY: W.W. Norton & Co. 1999. 3. Кашницкий С. Остановите Агаджаяна! (Ереван – Москва) // Московский комсомолец 15 августа 2000. 4. Леонтьева Л., Ординян Н. Смерть – стимул жизни // Чудеса Тайны Открытия. Приложение к газете «В путь!». Екатеринбург. 1991. № 3. 5. Моисеев Н.Н. Современный антропогенез и цивилизационные разломы. Эколого-политический анализ. М., 1994. 6. National Security Study Memorandum, 200 (NSSM –200). – National Security Council. Washington, D.C. 20506 April 24, 1974. 7. Медведева И., Шишова Т. ...Поскорее вымирайте!//Российская демография сегодня. 1999. N 19. 8. Национальный доклад о положении в области народонаселения в Российской Федерации в 1994-1998 гг. М., 1999. 9. Медведева И., Шишова Т. Демографическая война против России // Российская демография сегодня. 2000. № 1. 10. Население и репродуктивное здоровье в Российской Федерации. Доклад миссии ЮНФПА. М., 1997. 11. Римащевская Н.М. Русский крест // Природа. 1999. N 6. 12. Гундаров И. Время полураспада нации: О демографическом положении в России // Советская Россия 24 февраля 2000. 13. Кондратьев К.Я. Глобальные изменения на рубеже тысячелетий // Вестник Российской Академии наук (Москва, сентябрь 2000). Т. 70. № 9. 14. Указ Президента Российской Федерации Б. Ельцина «Об основных направлениях государственной семейной политики» № 712 от 14.05.96. 15. О демографической ситуации в России и мерах правительства Российской Федерации по ее оптимизации / Доклад Председателя Комитета Государственной Думы по охране здоровья и спорту, д. мед. н., проф., член-корр. РАМН Н. Герасименко «Об итогах парламентских слушаний»// По материалам пресс-службы Госдумы РФ, Москва, 2000. 16. Реймерс Н.Ф. Надежды на выживание человечества: Концептуальная экология. М., 1992. 17. Солдатенко Н., Коваленко И. Прогноз демографического развития Украины // Труд и зарплата. 1997, № 8. 18. Романцов В. О. Некоторые актуальные аспекты демографической ситуации в Украине в 1945-1990 гг // Украинский исторический журнал. 1992, № 10. 19. Хорев Б.С. Через 100 лет от нас не останется даже русского духа!//Комсомольская Правда 21 ноября 2000. 20. Хорев Б. С. Анализ прогнозных оце-

* До підготовки цього прогнозу були залучені спеціалісти Мінстату України, а також Інституту економіки і Ради з вивчення репродуктивних сил. Узагальнення представлених співвиконавцями матеріалів і безпосередні розрахунки проведені Національним агентством з питань інформатизації та моделювання економіки при Президенті України. Оскільки в Росії цієї проблемою зацікавилися раніше, при складанні рекомендацій було також використано розробки російських учених, представлені в списку літератури [5, 7, 8, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20].

нок роста мирового населения // Диалог. 1998. № 11. 21. Хабермас Ю. Зверство и гуманность. Война на границе права и морали // Логос. 1999. № 5 (15). <http://www.ruthenia.ru/logos/number/1999-05-15.htm>

Надійшла до редколегії 27.03.2001

*Ю.А. Куц, канд. філос. наук, докторант
Академії державного управління при Президентові України*

ГЕОПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ЕТНОКОНФЛІКТІВ І НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Етнічній строкатості світового співтовариства відповідає неоднорідність суверенних національних держав, що створює потенціал вибухонебезпечних руйнівних конфліктів та їх наслідків. На нашій планеті є приблизно 132 країни із населенням понад один мільйон чоловік кожна. З них 12 країн є етнічно однорідними, у 25 країнах одна найбільша етнічна група становить 90% населення, а в 39 країнах жодна з груп не становить понад 50% населення. Етнічно однорідна держава, як бачимо, це виняток. Будь-яка вимога щодо того, що держава має бути етнічно однорідною, є політичною провокацією і загрожує конфліктом та небажаними наслідками.

Серед конфліктогенних чинників етноконфліктів не буде зайвим нагадати, що за різними підрахунками в світі нараховується від чотирьох до шести тисяч етносів, які є не лише формою, а й змістом існування людства, його неповторною мозаїкою. У свою чергу етноси існують у формі націй, народів, племен, етнічних та національних груп. Уже сама численність та різноманітність етноспільнот може при певних умовах породжувати безліч конфліктних ситуацій.

До найважливіших конфліктогенних чинників слід віднести прагнення етноспільнот до створення національних держав як сучасного способу політичної організації суспільства. Власне держава завжди була жаданою, запевненою мрією кожного етносу, а з народженням нації – обов'язковою. Але приблизно з 800 сучасних націй лише близько 220 з них досягли своєї омріяної мети. Решта чи більшість з них чекають свого «зоряного часу» і за певних обставин можуть розпочати боротьбу за створення своєї власної держави. До того ж, існуючі національні держави є поліетнічними. Отже, існує своєрідний «бермудський трикутник», у якому за певних умов можуть спалахнути і спалахнуть конфлікти на етнополітичному ґрунті.

Імовірність виникнення етноконфліктів збільшується тим, що етноспільноти і держави мають різні, не співпадані цінності та суперечливі, а часом і взаємовиключні інтереси й цілі. Серед інших чинників слід назвати світові процеси глобалізації, модернізації та етнополітичного ренесансу демократизації суспільства, децентралізації політичної влади, зростання міграції, розвитку засобів масової інформації, зокрема континентальних та глобальних телекомунікаційних систем, також інформаційного простору тощо.

Об'єктами і суб'єктами етнополітичних конфліктів виступають політизовані етноси, які борються за збереження або зміну свого статусу, контроль над територією, природними ресурсами або проти існуючого політичного